

АВСТРО-УГОРЩИНА (Österreich-Ungarn; офіційно від 14 листопада 1868 — Österreichisch-Ungarische Monarchie — Австро-Угорська монархія) — дуалістична (двоєдина) монархія на чолі з династією Габсбургів, імперія яких протягом більш як чотирьох століть була однією з наймогутніших європейських держав. Утвор. 1867 в результаті перетворення адм.-територ. структури Австр. імперії на основі компроміс. угоди між австр. і угор. правлячими колами, що стала одним із наслідків угор. революції 1848–49. Габсбурги прагнули використати це об'єднання сил для придушення нац.-визв. і демократ. руху в імперії, зокрема вимог незалежності для Угорщини. За Конституцією 1867, що стала зразком для країн Центр. Європи, землям Австр. імперії — Ціслейтанії та Угор. королівства — Транслейтанії (назви від р. Лейта, де проходив кордон між ними) гарантувалося самоврядування: вони визнані суверенними й рівноправ. частинами монархії зі своїми окремими вищими законодав. установами (парламентами та кабінетами міністрів), об'єднані владою єдиного монарха — австр. імператора і угор. короля (австр. імператор від 1848 Франц Йосиф I (1830–1916) коронувався на угор. престол у червні 1867). А.-У. була другою за територією (676545 км²) і третьою за кількістю насел. (понад 51 млн осіб) державою Європи, до складу якої, крім власне австр. та угор. земель, Чехії, Моравії, Силезії, Грацу, Далмації, Крайни, Істрії, Трієсту, Трансильванії, Хорватії, Славонії, Баната, Словаччини і порту Фіуме, входили й укр. землі — Галичина і Буковина, що були підвладні Відню і репрезентовані у Держ. імпер. Раді, Угорська Русь (Закарпаття), підвладна Будапешту. Делегації парламентів Австрії та Угорщини здійснювали заг.-держ. законодавчу владу: засідання відбувалися по чергово у Відні та Будапешті. Виконавча влада в Австрії належала імператорові (цесареві) і йому ж як королю — в Угорщині через кабінети міністрів; а законодавча — рейхсратові (Імпер. раді, що складалася з палат панів і депутатів) та сеймові (складався з верх. (магнатів) і ниж. (депутатів) палат) в Угорщині. Хорватія і Славонія мали окремий сейм, а Галичина та Чехія — обмежений автоном. статус. А.-У. була багатонац. державою: серед її насел. були представники бл. 30 націй та народностей, найчисельніші з яких — німці (12 млн), угорці (10 млн), чехи (6,5 млн), поляки (5 млн), хорвати і серби (3,5 млн), румуни (понад 2 млн), словаки (2 млн), словенці (понад 1 млн). Українці (істор. назва — русини) складали до 8 % насел. монархії (понад 4 млн — понад 3,5 млн галичан і буковинців в Австрії та бл. 0,5 млн закарпатців в Угорщині). Феодал. пережитки, соц.-кастова нерівність, екон. експлуатація труд. людю, нац.

гноблення, передусім слов'ян. народів, співіснували в А.-У. з заг. тенденціями демократ. розвитку й об'єктивно-істор. процесами консолідації на основі екон. прогресу, зміцнення соц. зв'язків, урбанізації та культур. інтеграції, що прискорилися на межі 19–20 ст. завдяки здійсненню широких реформ: запроваджено суд присяжних, заг. військ. повинність, рівність віросповідань, заг. виборче право (від 1907) тощо. Українці, позбавлені, як і ін. народи імперії, багатьох прав, все ж завдяки порівняно толерант. ставленню влади досягли певних успіхів у своєму нац.-культур. й соц.-екон. розвитку, зокрема в Галичині та Буковині (в Закарпатті вони зазнавали значних утисків з боку угор. влади, що проводила політику мадяризації). Під час 1-ї світової війни А.-У. — союзниця Німеччини (чл. т. зв. Четверного союзу, що протистояв Антанті) і разом з нею зазнала поразки, що прискорило падіння династії Габсбургів (останній з них — Карл I, правив від 1916) та розпад імперії у 1918. На тер. А.-У. в результаті нац.-демократ. революцій виникли самост. держави — Австрія, Угорщина, Чехословаччина; частина земель А.-У. ввійшла до складу Югославії, Румунії, Польщі. Укр. землі, незважаючи на опір і прагнення населення до суверенності і возз'єднання з Великою Україною, за договорами, розробленими країнами-переможницями Антанти на Паризькій мирній конференції 1919–20, знову опинилися в складі чужих держав: Буковина — Румунії, Галичина — Польщі, Закарпаття — Чехо-Словаччини.

Рекомендована література

1. Трайнин И. П. Национальные противоречия в Австро-Венгрии и ее распад. Москва; Ленинград, 1947;
2. Писарев Ю. А. Освободительное движение югославских народов Австро-Венгрии. 1905–1914 гг. Москва; 1969;
3. Освободительное движение народов Австрийской империи. Период утверждения капитализма. Москва, 1981;
4. Балканы в конце 19 – начале 20 ст. Очерки становления национальных государств и политической структуры в Юго-Восточной Европе. Москва, 1991;
5. Скоропадський П. Спогади. К.; Філадельфія, 1992;
6. Верига В. Нариси з історії України (кін. 18 – поч. 20 ст.). Л., 1996;
7. Австро-Венгрия: интеграционные процессы и национальная специфика. Москва, 1997;
8. Грендвилл Дж. История 20 века. Люди. События. Факты / Пер. с англ. Москва, 1999;

9. Попик С. Д. Українці в Австрії 1914– 1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни. К.; Чц., 1999;
10. Фісанов В. П. Програне суперництво (США та Австро-Угорщина у Центральній Європі в роки Першої світової війни). Чц., 1999;
11. Фрейдзон В. И. Нация до национального государства. Историко-социологический очерк Центральной Европы 18 – начала 20 вв. Дубна, 1999.

С. В. Віднянський

Бібліографічний опис:

Австро-Угорщина / С. В. Віднянський // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42409>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).